

Theoszisz és theoria az ortodox keresztény hagyományban

(Tulajdonképpen vitaindító)

Hamvas Béla: *Scientia Sacra* c. művének bevezető gondolatában az i. e. 6. századra teszi azt a fordulatot, ami az emberiség “aranykorát” alig néhány emberöltő alatt átfordította az apokalipszis (másként: ítélet alatti) időszakká. Karl Jaspers német egzisztencialista filozófus az i. e. 6-2. századot **tengelykorszaknak** nevezi, mikor is az emberiség a gondolkodás útjára lépett abban az értelemben, hogy a megelőző kor mitikus hagyományából a filozófiai és vallási gondolkodás irányába nyitotta meg az utat a történelemben.

A hamvasi értelemben használt archaikus hagyomány elérésének egyik legnagyobb akadálya az, hogy ma már egészen másképp gondolkozunk, másképp nézünk magunkra és a körülöttünk levő világra és emberekre, mint az archaikus kor embere. Az archaikus kor hagyománya - legyen az bármelyik irány/terület hagyománya is - a töredékesen fennmaradt szövegek ellenére is szinte teljesen megfoghatatlannak tűnik előttünk.

A korábbiakban Laura által elmondott *A kereszt szimbólumáról* szóló előadásával kapcsolatban több összevetésben többször előkerült a nyugati kereszténység - úgy érzem sokszor negatív felhanggal. Sajátos helyzetemből fakadóan (ismerve főként a protestáns, de neoprotestán felekezetek egy részét mindenképpen és az ortodox kereszténységet is) azt gondolom, hogy **a kereszténység egészének hagyományrendszere** nem áll olyan messze a keleti hagyományok gondolkodásmódjától és a zsidó kabbalától sem.

Ebben a rövid beszélgetés-felvezetésben arra teszek kísérletet, hogy bemutassam: **az ortodox keresztény hagyomány hidat alkothat** az archaikus hagyomány és a keresztény hagyomány között (múlt és jelen), valamint hidat alkothat a keleti gondolkodásmód hagyományai és a nyugati gondolkodásmód között. Ehhez két, az ortodoxiában elég fontos fogalmat szeretnék bemutatni a **theosziszt** és a **theoriát**. Az érthetőség miatt a megfogalmazási módon időnként eltérhet az ortodox keresztények szóhasználatától, de a “szótár-funkció” miatt szükségesnek tartom, hogy a nyugati gondolkodásba beágyazott előismeretek mentén is értelmezhető legyen a vitaindítóm.

Bevezetesként az ortodox kereszténységről

Az ortodox keresztényég önmagát mint Jézus Krisztus által elhívott Egyházat értelmezi. Maga a kifejezés mára sokkal inkább a zsidósággal fonódott össze, azonban a kereszténység önértékelő kifejezése ez már lassan két évezrede.

Az ortodox keresztények önmagukat általában **ortodox**ként azonosítják, illetve szokásban van még szláv nyelvterületeken a **pravoszláv** kifejezés is, ami lényegében a görög ortodox tükörfordítása. Az ortodox kereszténység megnevezéseként elterjedt jogi kifejezés a görögkeleti, ez azonban helytelen teológiai és más szempontokból is, ha velük beszélgetünk, érdemes ezt a kifejezést hanyagolni. (A problémát érzékelendő, a római katolikust ezen az alapon hívhatnánk rómainyugatinak??)

Maga a kifejezés, hogy ortodox, szóösszetétel: azt jelenti igaz/helyes tan/dicsőítés. A nyugati szemlélő számára azt is ki kell emelnem, ami már ebben a szóban önmagában is benne van (tan és dicsőítés egyszerre!), hogy az ortodox kereszténység életszemléletében a teológiai gondolkodás és a mindennapi élet nem válik el úgy, ahogy az a nyugati hagyományban (katolikus és protestán egyaránt) megjelenik. Az ortodoxia akkor és csak akkor ortodoxia, ha az egyben ortopraxis is, azaz a helyes gyakorlat kapcsolódik hozzá. (Ezért kérdéses például egy ilyen vitaindító helyessége is ortodox szemszögből. **Lehet, hogy az ortodoxia lényegéről egy ikon előtti leborulás és gyertyagyújtás többet mond el, mint egy szemináriumi előadás.**)

Szeretném kiemelni, hogy a második évezredben kiemelkedő római katolikus úttal ellentétben az ortodoxiában nem létezik az a fajta hierarchia, ami a katolicizmusra jellemző. (Van itt is hierarchia, de az egyház egésze nincs egyetlen vezetőnek alárendelve). A jellemző vezetési forma - ideális esetben - az egyetemes kánonokban meghatározott tiszteleti sorrendet betartó, de egyenrangú, közösségi (zsinati) vezetés lenne. A **pentarchia** intézménye (az öt tiszteleti elsőbbséget élvező egyház, így a római, az alexanriai, a konstantinápolyi, az antiochiai és a jeruzsálemi egyház) nem úgy képzelendő el, mint valamiféle végső tekintély az egyházon belül.

Az ortodox egyháztörténet megközelítése épp a fordítottja a nyugatinak: önmagukat az ószövetségi választott nép egyenes folytatásának, és a hamisítatlan tanítás és egyházi rend megtartásának értelmezik. A Nyugaton szokásos kép az 1054-es egyházszakadásról teljesen más színben pompázik: a nyugati kereszténység szakadt el a korábban egységes kereszténységtől (tehát Róma szakadt el a többi patriarchátustól!), akik azóta is - nyugati szóhasználat - bírják a **successio apostolica**-t, azaz az egyházon belül az apostoli utódlás jogfolytonossága megmaradt. A nyugati kereszténység szétszakadozottságát többek között az apostoli tanítástól való eltéréssel magyarázzák.

Az ortodox egyház hagyománya, a Szent Hagymány, a római gyakorlattal ellentétben nem képez önálló támaszt az egyházban, hanem az Egyház egész életének minden részlete megnyilvánul benne. (A római tan szerint három oszlopa van a dogmatikai tanításnak: a

Szentírás és a **Szent Hagymány**, amit a mindenkori **Hittani Kongregáció** hivatott értelmezni.) Az ortodox Szent Hagymány felöleli a Szentírást, a hét Egyetemes Zsinatot, a Hitvallást, az egyházatyák tanítását (vigyázz, nem mindenki az, aki annak látszik! :-D), a Szent Liturgiákat, a kánonjogot és az ikonokat is. Ez a megközelítés jóval inkább **holisztikus**, mint a nyugati szemlélet, amely mindig is igyekezett az egyes esetek/részletek elkülönítésére. Ez a holisztikus szemlélet jóval közelebb áll az emberiség archaikus hagyományaihoz illetve a keleti filozófiák és vallási rendszerek megközelítési módjához is.

A theoszisz

A görög **theoszisz**, a latin **deification** egyaránt használatos szakszó a keresztény terminológiában, általában **átistenülés** szóval fordítják. Előfordul, hogy “megistenülés”-ként fordítják, de ez nem helyes (vö. átáztam - megáztam különbségével!).

Az átistenülés szigorító definíciójában ennyit jelent: **“istenekké válhatunk, a kegyelem által”**. A minket “saját képére és hasonlatosságára” teremtő Isten azt akarja, hogy teremtménye, az ember “istenné” váljon a kegyelem által. **Az emberi élet célja az ortodox keresztény megközelítés szerint az átistenülés.**

“Az ember az egyetlen teremtmény, amely minden teremtménytől különbözik abban, hogy az egyetlen, mely istenné válhat.” - mondja Teológus Szent Gergely a Vízkereszt szentbeszédében.

Az ember alapproblémája

Visszaulva Laura előadására *A kereszt szimbólumáról*, ortodox szemléletben az embernek elvileg két útja lenne lehetséges arra, hogy a transzcendensben növekedjék, azaz a keresztnek két vertikális kiemelkedése lenne lehetséges: emberi erőből vagy isteni kegyelemből.

Az ortodox kereszténység alapjaiban utasítja el az ágostoni “kegyelemtant”, a tanítást az áteredendő bűnről abban a formában, ahogy az a nyugati kereszténységben megjelenik. Miért is?

Az ember a bűneset után is Isten **KÉP**ére (ikon) és **HASONLATOSSÁG**ára teremtettségét bizonyos fokon megőrizte, még ha elhomályosodott/elkoszolódott is. A **KÉP** alapvetően azokat az **ajándékokat** jelöli, amikkel az ember bír (így: értelem, tudat, szabad akarat, szeretet, kreativitás, önismeret, Isten utáni vágy). Az ortodox liturgikus gyakorlat az istenképűségét az embernek a tömjénezésben is megjeleníti. A **HASONLATOSSÁG** pedig az ember elé rakott **feladat**, az átistenülés megélése, ami nem csupán erkölcsi megjobbulást, hanem valami lényegesen többet jelent.

Ádám és Éva paradicsomi történetének teológiai tanulsága az, hogy ők az átistenülést saját erőből próbálták meg megtenni, ami kudarcra volt ítélve és a bűnt hozta be a világba, hiszen a kereszténység egészének tanítása szerint Isten = Élet -> az Istentől való elfordulás halált jelent.

Jézus Krisztus alászállásával új közösséget (communio) alkot Isten az emberrel, ezért a testetöltés nem csak egyszerűen lehetséges, hanem szükséges is!

A megoldás: lépcsők?

A protestáns teológiára alapvetően jellemző a "hit általi megigazulás" tanításának a túlhajtása kapcsán az a szemléletmód, hogy a megváltás pontszerű esemény. Még a legcizelláltabb változat is maximum egy hármass lépcsőt tételez a spirituális emberi út esetén: megtérés, megszentelődés, megdicsőülés. A protestantizmusból áttért, illetve a protestáns teológiától sem mentes, Nyugaton élő ortodox teológusoknál időnként előfordul, hogy ennek "mintájára" értelmezik a *theoszisz*, *theoria* és *katharszisz* kifejezéseket, azonban ez - úgy látom - eltér a két évezredes ortodox tradíciótól.

Lépcső valóban létezik, ahogy azt Létrás/Lépcsős Szent János: Mennyekebe vezető létráján látjuk (ikonon és a művön is), de ez lényegesen aprólékosabb, 30 fejezetre bontja a művét és mutatja be azt a 30 lépcsőfokot, ami az átistenülés gyakorlati folyamatát mutatja be.

A nyugati protestantizmus szemléletmódja ellentétéként az ortodox **átistenülést** sokkal inkább processzusként, **folyamat**ként kell felfognunk, semmint pontszerűen megélt életfordulót! Ezt egy picit hosszabb idézettel szeretném érzékeltetni.

Meg vagy-e váltva? - Az ortodox keresztény válasz

"Eredendően kétezer évvel ezelőtt menekültem meg, amikor Isten Fia testet öltve emberré lett és felajánlotta Önmagát mint tökéletes áldozatot az egész emberiségért, legyőzve a bűn erejét a Kereszten és lerombolva a halált az Ő csodálatos Feltámadásával. Minden nap megmenekülök azáltal, hogy elhatározott szándékkal követem Jézus példáját minden egyes élethelyzetben, amiben magamat találom, azáltal, hogy a paradicsomra nem csak egy valamikori célként tekintek, hanem mindennapos tapasztalatként az önmegtagadásban, a betöltekezésben, az Euchariszián keresztül, az engedelmességben, mások szeretetében, Krisztussal. Meg fogok - Uram irgalmazza! - menekülni a Nagy és végső Ítéletben, amikor számot adok az életem minden cselekedetéről, amikor ez világossá válik: tényleg együtt működtem-e azzal kegyelemmel, amit nagylelkűen adományba kaptam. Ki az közülünk, minden értelmet meghaladóan áldottak közül, aki szükségét érezheti biztosítani azt, hogy a jutalom a választásainkra való tekintet nélkül, ingyen és bérmentve miénk legyen? Ki merészel közülünk lustán leülni a mi ígéretünkkel, a Vőlegény hívásának feltételeit megértve, ameddig a sötétben lámpásainkból kifogyhat az olaj?"

*Személyes megmenekülésem félelemmel és reszketéssel azokon a felelőségeken keresztül munkálódik ki, amelyeket Isten a legjobbnak gondolt elém tenni. A vámszedő példáján okulva, aki a mellét verte és elnézésért könyörgött, óvatos vagyok azt feltételezni, hogy nálam van meg mások lelki életének megoldása. Leginkább azt tehetem, hogy saját botrányos tökéletlenségemre összpontosítva maradok, tiszteletben tartva barátot és ellenséget egyaránt, hisz mindenki Isten képmására teremtetett, Krisztus Jézus élő ikonjaiként. Megosztom a hitem, igen, de nem kötelezettségből; a lélek, amely önmagára talált nem tehet róla: tanúskodnia kell az ilyen örömről. Állandó bizonyágtétel megmutatkozik a szolgáló cselekedeteken keresztül, az egyetértésben Krisztus parancsával, hogy szeressük Istent és a felebarátainkat. Szüntelenül imádkozom a bátorításért: megharcolni a jó harcot, megtartani a hitet – legutolsó leheletemig ezen a földön.” **Molly Sabourin - aki nem ortodox teológus, “csupán” egy hitét gyakorló többgyermekes háziasszony. :-D***

Háromság

Az átistenülés egyik pillére az istenkép, amit az ortodox kereszténység (is) tanít. Nem ismeretlen azok előtt, akik a legkisebb mértékben is járatosak a keresztény teológiában, hogy az ortodox kereszténység is Szentháromsággént fogalmazza meg az Istenséget.

Az ortodox keresztény tanítás szerint csak egy Isten van, aki azonban három személyben létezik. ***Míg a nyugati tradíció elsődlegesen Isten egy-ségét, addig az ortodox kereszténység az Isten istenségét emeli ki megítélésem szerint.***

A Szentháromság személyei: az Atya, a Fiú és a Szentlélek. Az ő istenségük **lényegi** (homoüsziosz)) azonosságukból fakad, egységet (monád) alkotnak, azonban külön **személyekként** (hüposztázisz) írhatók le.

Az Atya a világmindenség teremtetője, a Fiú Jézus Krisztus, aki az Atyától és Szűz Máriától született. A Lélek az Atyától származik - azonban az ortodox tanítás szerint a Fiútól nem. (A filouque-vita.) A Fiú “csak” küldi őt. (Értelmező hülye példám szerint a két fogalom közötti különbség nagyjából úgy érzékelhető, ha lányomat küldöd sörért, az még nem azt jelenti, hogy tőled származik! :-D)

Maguk a trinitológiai meghatározások különféle 1. évezredi eretnekségek megjelenése miatt alakultak ki, a végső szót az Istenség tagjairól általában valamelyik Egyetemes Zsinat mondta ki, mint az Egyház dogmatikus tanítását - és amelyet a hívők egyetemesként fogadtak el (!). A nyugati kereszténységben a Hitvallás szövegébe a Lélekről, hogy “és a Fiútól” származik. Ezzel két problémájuk van az ortodoxoknak alapvetően:

- Teológiai szempontból megbontja a Háromságon belüli hierarchiát az “és a Fiútól” kitétel.

- Egyházi/egyházfegyelmi szempontból a Zsinaton megfogalmazott Hitvallástól eltérni kérdéseket vet fel a hit ortodoxiáját tekintve.

Összefoglalva és visszatérve az átistenülés témájához, úgy látom, hogy az ortodox kereszténység istenképe valamiféle mintaként szolgál az ember számára mind a KÉP, mind a HASONLATOSSÁG tekintetében. Megjelenik ez egyrészt az antropológia trichotomikus felosztása kapcsán is - és megjelenik, mint az **istenségen belüli szeretet megvalósításaként** is.

Antropológia

Az ortodox antropológia messze nem olyan kidolgozott, mint az Istenről szóló tan. Valószínűleg ennek nincs akkora tétje, talán ezért is lehetséges az, hogy sokszor egymásnak látszólag ellentmondó tanítások sokaságát találhatjuk az ortodox kereszténységen belül. Az ellentmondások okát - többek között - abban találjuk meg, hogy az ortodox egyházatyák illetve a különféle tanítók általában adott élethelyzetben, adott kontextusban írják le az emberről szóló gondolataikat és nem valamiféle rendszeres teológiai jegyzetként.

Úgy látom, az ortodox keresztény antropológiának két alapvető forrása van:

- a bibliai antropológia hagyománya, és
- a platonista filozófia hagyománya.

Ez a kettő adja azt a sajátos képet, ami a nyugati szemlélő számára általában elsődlegesen furcsa, idegen. Sokan a bibliai antropológia hagyományának gondolják a **test-lélek-szellem** háromságot is, azonban valójában ez a platonizmus kereszténységre hatásának a következménye.

Egy egyszerű(nek tűnő), de talán félrevezető modellel szeretném bemutatni azt, hogy nagy vonalakban hogyan tekintenek az ortodoxok az emberre.

Először is az ember holisztikus egység, a test és a lélek nem válik szét olyan erősen, mint a nyugati hagyományban. Sőt, van egy nagyon nagy furcsasága: **az emberi lélek foglalja magában a testet** és nem fordítva, mint nyugaton! (Ezzel magyarázzák pl. a fantomfájdalmakat is.)

A bibliai antropológiából átvett **szív** (kardia) nem az érzelmek helye, hanem sokkal inkább az egész emberségünk irányító, gondolkodó szerve. Sokszor ebben a bibliai értelemben használják, abban azonban egyet értenek, hogy a szív az a szerve az embernek, amellyel a kapcsolatot tartja az Istenséggel. A probléma is ez: a bűn által elsötétített szívből "gonosz gondolatok" törnek elő. A platonista hagyományból került át az **értelem** (núsz) fogalma az ortodox teológiai hagyományba. Ez nem azonos a racionális **elmével**. Az értelem feladata/célja mintegy "előszobaként" működve a szív előtt, hogy segítsen az embernek a szív megtisztításában és a kapcsolat elmélyítésében. Az értelem az az eszköz, ami az össze-vissza repkedő gondolatokat felülbírálja és megfelelő gyakorlatozás mellett

megfékezheti. Így a gondolkodásmód "tisztul", s a szív alkalmassá válik arra, hogy valóban be tudjon töltekezni az Istenséggel.

Antropológiai szempontból ha nagyon le akarom egyszerűsíteni a helyzetet, az átistenülés gyakorlata nem más, mint a szív és az értelem megtisztítása.

A hészükhaszta életmód

Ennek a gyakorlati módszere a hészükhaszta (elcsöndesedett) életmód. Az áthoszi-szerzetesek hagyományában legjelentősebben megjelenő élet- és imamód az, ami elvisz minket az átistenülés magasabb fokozataiba.

De először nézzük meg az alsó felét!

- sírás a bűnök miatt
- sírás az örömtől: Isten kegyelmes
- aszkézis (= gyakorlás, tkp. Krisztus atlétájaként)

Az ezekben elhatározott ember az, aki tovább léphet a hészükhaszta életmódja elmélyítésébe, különösképpen az ún. Jézus-imának a gyakorlásába.

Maga a Jézus-ima gyakorlata a keleti hagyományban megjelenő jelenségekkel mutat párhuzamot:

- megfelelő mester (itt sztarec) vezetése mellett, -> **guru**
- megfelelő légzési mód, -> **prána**
- megfelelő testhelyzet, -> **ászana**
- ima: "Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam, bűnösön" -> **mantra**
- figyeljük az ima tartalmát: megszabadulás -> **móksha**
- melegség érzése
- fény belső látásának élménye - e két utolsó -> **szamádhi** (eksztázis élménye)

Ezt felszínesen tekintve akár úgy is értelmezhetjük, hogy a hészükhaszta gyakorlat, a Jézus-ima egy az egyben megfeleltethető a keleti jóga gyakorlatoknak.

Magát a Jézus-imát a laikus ortodoxok és kívülállók is gyakorolják, népszerűségét a 19. században emigrált orosz ortodoxok által lefordított könyv, A zarándok elbeszélései robbantotta be az európai és amerikai köztudatba.

A Jézus-ima végső soron elvezethet a mai gondolatébresztő második állomásához, a theóriához.

A theoria

A theoria - istenlátást jelent. Az ortodox Hagymányban általában két bibliai részt magyaráznak úgy, ahol istenlátás történik: Mózes élményét az el nem hamvadó csipkebokornál - és az Úr tábor-hegyi átalakulását.

Már az előzőekben is említettem, hogy az ortodox kereszténységben a tan és a gyakorlat nem válik el olyan élesen, mint a nyugati kereszténységben. Ez talán a legélesebben épp ott jelenik meg, ahol az Istenről beszélünk: a teológiában. Az ortodoxiában teológus az, aki "látja" az Istent. (Tehát nem egyszerűen valamiféle elméleti megközelítése van. A "szakmává" degradálódott teológia és filozófia épp ezt számúzi, az életmódot, amit képviselni hivatott.

"Ha teológus vagy, valóban fogsz imádkozni, ha pedig imád valódi imádság, teológus vagy."
(Evagriosz abba)

Ez a "tapasztalat" Istenről felette van a hagyományos teológiai megközelítésnek. (Hagyományosan katafatisz módon kijelentek valamit Istenről, pl. Isten teremtet, mindenható, mindenütt jelenlevő. A merészebb teológiák már olyan dolgokat állítanak Istenről, amik "negatív" megfogalmazásúak: egyrészt Isten nem olyan, mint... [ide tetszőleges dolog behelyettesíthető], de ide tartozik még az is, amikor azt mondom (mondom!), hogy Isten az érzékek fölött van, vagy oximoronokban fejezem ki a mondanivalómat, pl. "Isten a ragyogó sötétség".)

Az istenlátás, a theoria valami olyasfajta módon van felette a hagyományos teológiának, mint ahogy azt Hamvas fogalmazta meg, aki az archaikus ember után megjelenő modern emberben csak életet és halált látott - az eredeti lét helyett. Érzékeltetve tehát olyan ez az istenlátás, mint a hamvasi modern ember **élet-halála** feletti **lét**. Szavakkal nem kifejezhető, a racionális gondolkodás elől elzárt.

Alapvetően a problémát is ez jelenti a megértésében.

Vita a Nem Teremtett Fényről

Ennek a vitának a bemutatása meglehetősen meghaladja az erre szánt kereteket, de az én ismereteimet is. Pusztán az alapeszme néhány gondolatát tudom átadni, s remélem, hogy érthetővé válik az istenlátás, a theoria ortodox tanítása, vagy legalábbis érzékelteti azt, hogy hogyan lehetséges közösség Istennel annak ellenére, hogy egy óriási szakadék tátong a monoteista vallások hite szerint a Teremtő és a teremtmény között.

Magához a vitához bizonyos politikai és egyházpolitikai események vezettek. Lényeg az, hogy a 14. században már évszázadok óta működött Athoszon a szerzetesek teokratikus állama, és ott olyan élményekről számoltak be az ott élők (és más ortodoxok is), hogy misztikus közösségbe kerültek az Istenséggel, "látták" Isten mennyei Fényét.

Ezt az állítást kérdőjelezte meg Barlaam kalabriai (dél-itáliai) szerzetes, aki a nyugati hagyományon és a racionális gondolkodáson lehetetlennek, sőt egyenesen eretneknek ítélte az athoszi szerzetesek tapasztalatát. Magát a tapasztalatot is hamisnak ítélte, az ezt átélőket egyszerűen "köldöknézegetőnek" hívta, s teológiai szempontból arra hivatkozott, hogy Isten nem megismerhető, vele semmiféle közösség nem lehetséges.

(Különválasztottság)

A probléma magva - tudniillik, hogy lehet-e Istent látni - bibliai: ellentmondásosak a bibliai szövegek. "Istent soha senki nem látta..." - de "Boldogok, akiknek szívük tiszta - ők meglátják az Istent." (és még kereskethetnénk számosat)

Az ellentmondás feloldását Palamasz Szent Gergely abban látta, hogy különbséget tett

- **Isten "lényege"** - "**ouszia**", és
- **Isten "energiája"** - "**energeiai**" (tevékenység)

közt. Szerinte "*Az Isteni Lényegből nem önmaga, hanem energiái által részesülhetünk.*"

Így ez a kettősség feloldható, ui. nem olvad egybe az ember Isten lényegével (megmarad a lényegi különbség közöttük), viszont részesévé válik energiájának, tevékenységének. Maga a misztikus tapasztalat a leírások szerint egy belső, nem teremtet Fény látását eredményezi. Új Teológus Szent Simeon himnuszában így vall erről a tapasztalatról:

*Újra fényesen világít a fény, újra látom,
Megnyitja a mennyeket és eltörli az éjszakát...
Leszáll hozzám a fény a mennyekből és felemel mindenek felé:
A mindenek között vagyok, és egyszerre csak kívül kerülök mindenem.
Nem tudom - testben vagy sem - de ott vagyok én,
Ahol egyetlen egyszerű fénysugár világít, amelyet szemlélve
Én is egyszerűvé, harag nélkülivé és szelíddé válok.*

Fontos leszögeznünk: az ortodox szemlélet szerint az istenlátás feltétele a theoszisz, ami a hészükhia gyakorlatában elutasítja az elmében megjelenő látomásokat, megszüri, visszaszorítja a gondolatokat, eljut a **szenvtelenség állapotába (apatheia)** - és ezek után következhet be Isten kegyelméből a theoria. Előkészületeket tehetsz, de hogy "felkél-e Krisztus, mint új Nap" a szívedben, az már Isten kegyelmétől is függ.

Teológusok

Az ortodox kultúrában elég furán hangzik, ha valaki önmagáról ezt állítja: teológus vagyok. Valószínűleg már kapja is a jó szándékú vagy pikírt kérdést: Ó, ön a negyedik? Az ortodox Hagymány csupán három szentről ismeri el azt, hogy teológus (ez megtisztelő cím), azaz olyan személy, akinek az életében (és műveiben) különösképpen megjelenik az istenlátás élménye. Az ortodox Egyházban az alábbi három szentet nevezik teológusnak:

- **Teológus Szent János** (1. század) - János evangéliumának szerzője, szerintem sokunk előtt ismert alak.

- **Teológus Szent Gergely** (330-390) - nyugatiak előtt ismertebb nevén Nazianzoszi Szent Gergely, kappadókiai egyházatya (kappadókiaiak még Nüsszai Szent Gergely és Nagy Szent Bazil), az ortodox Szentháromság-tan egyik nagy védelmezője a 4. században. A Khalkedóni Zsinat 451-ben hivatalosan is teológusnak nevezte.
- **Új Teológus Szent Simeon** (949-1022), görög szerzetes, misztikus - a későbbi hészükhaszta vita egyik forrása lett, himnuszokban fogalmazta meg istenélményeit.

Összefoglalva: Nyugat és Kelet között

Alapvetően azt szerettem volna bemutatni, hogy az ortodox kereszténység Hagyománya a nyugati kereszténység és az archaikus, illetve keleti hagyományok között egyfajta hídként is felfogható.

A nyugati, racionalista gondolkodásra jellemző keretek a keleti és archaikus hagyományok irányába talán úgy is kibővíthetőek, hogy "köztes állomásként" az ortodox kereszténység Hagyományát is kutatjuk. Ez egyrészt közelebb van időben hozzánk, másrészt közelebb van hozzánk kulturálisan, ugyanakkor szemfeltáró lehet a nyugati keresztény Hagyományra nem annyira jellemző misztikus és holisztikus megközelítések felismerése nagyjából hasonló teológiai tartalmak mellett.

Természetesen nem lehet azt mondani, hogy az ortodox kereszténység Hagyománya fedésbe hozható más archaikus hagyományokkal vagy a Kelet hagyományaival, így sem a kabala, sem a hinduizmus/buddhizmus, sem a távol-keleti konfuciánus és taosita hagyományok tanításai alapelemeiben sem egyeznek a dogmák szintjén. (De ha őszinték vagyunk: ezek a hagyományok sem hozhatók közös nevezőre.) Azt azonban mindenképpen láthatjuk, hogy a felszínes pillantás hasonló gyakorlatokat és élményeket nyújt, amit a keleti vagy az archaikus hagyományok misztikus gyakorlatai és élményei.

Válogatott bibliográfia

- Alefejev, Hilarion: A hit titka - Bevezetés az Ortodox Egyház teológiájába és lelkiiségébe, Magyar Ortodox Egyházmegye, Bp., 2005
- Berki Feriz [szerk.]: Az orthodox kereszténység, Magyar Orthodox Adminisztrátúra, Budapest, 1975
- Clément, Olivier: Kérdések az emberről, Bizantológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 2004
- Gillet, Lev: Az ortodox lelkiiség - A keleti kereszténység aszketikus és misztikus hagyományának a körvonalai, Bencés, 1999
- György archimandrita: Az emberi élet célja az átistenülés, zöld-S Stúdió, Bp., 2004
- Hamvas Béla: Scientia Sacra, Magvető Könyvkiadó, Bp., 1988
- Lépcsős Szent János: Mennyekbe vezető létra, Hajdúdorogi Egyházmegye, Nyíregyháza, 2014

- Nacsinák Gergely András: Jóka a középkori Európában? - A Jézus-ima története és a hészükhazmus keleti kapcsolatainak kérdése, Kairosz, Bp., 2000
- (Hierotheos) Vlachos archimadrita: Bevezetés a keleti kereszténység lelkeségébe, zöld-S Stúdió, Bp., 1998
- Ware, Kallistos: Az ortodox út, Paulus Hungarus/Kairosz, Bp., 2002
- A zarándok elbeszélései, k. n. [Bencés Kiadó]